

Milet Okulu

Miletos okuluyla beraber ortaya çıkan düşünme anlayışının temel kavramlarından biri Arkhe'dir. Arkhe, Aristoteles'in Metafizik adlı eserinde söz konusu edilmekte ve iki ana düzeyde değerlendirilmektedir. Bunlardan birincisi her şeyin kendisinden meydana geldiği, türediği şey (arkhe) nedir? İkincisi ise bu Arkhe'den tüm bir çokluk yani bileşik olanlar (suntheta) nasıl olup da meydana (genesis) gelmişlerdir. Arkhenin ne olduğuna ilişkin iki farklı yaklaşım sergilenmiştir. Bunlardan birincisi, doğada bulunan varlıkların arkhe olduğuna yönelik yaklaşımdır. Bu yaklaşım uyarınca arkhe; su, hava veya toprak, hava, su veya ateş'ten biri veya hepsi birlikte olarak düşünülmektedir. Burada dikkate değer nokta, arkhe olarak değerlendirilen unsurun doğada bulunuyor olmasıdır. Bu gelenek Thales'in Su'yu, Anaksimenes'in Hava'sı ve Empedokles'in Dört Element anlayışıyla sürdürülmüştür. İkinci yaklaşıma göre ise arkhe, duyuyla kavranamayan, doğada bulunmayan soyut varlıklardır. Bunların örnekleri; Anaksimandros'un apeironu (belirsiz olan), Parmenides'in küre şeklindeki Bir'i, Pythagoras'ın geometrik nesnelere-sayıları, Demokritos'un duyuyla algılanamayan Atoma'sıdır.

Eskiçağ Ege Medeniyetinde arkhe sorununun felsefe bakımından ilk ele alınışının örneğini Milet okulunun mensubu ve bu okulun kurucusu kabul edilen Thales'te görmekteyiz. İlk filozof Thales, evrendeki tüm şeylerin sudan meydana geldiğini düşünmekte, suyu arkhe olarak belirlemekteydi. Böylece evrendeki görünür çokluğu, tek bir ortak kökene indirgeyen ilk düşünür odur. Üstelik evrendeki her şeyin kökeni olarak ortaya konan bu başlangıç (arkhe), mitoslarda olduğu gibi doğaüstü bir yapı değil, bizzat doğanın kendisinde bulunan bir unsurdur. Öte yandan Thales, suya bir tür tanrısallık, canlılık, ruhsallık atfederek aslında mitoslardakinden daha rasyonel bir tanrısallık anlayışı önermiştir. Bu düşünceye, canlı maddecilik (hylozoizm) denmektedir.

Thales'in öğrencisi Anaksimandros su gibi maddi bir yapı yerine, apeiron adı verilen, nicelik bakımından sınırsız/sonsuz, nitelik bakımından belirsiz bir yapıyı arkhe olarak belirlemiş, her şeyin ondan gelip ona döneceğini savunmuştur. Anaksimandros'un, apeiron kavramıyla maddi özelliklerden arınmış, bu yüzden duylara hitap etmeyen metafizik bir soyutlamaya eriştiği açıktır. Belki de her şeyin kendisinden meydana geldiği ilk kökenin, maddi özelliklerden bağımsız olması gerektiğini düşünmekteydi. Apeiron, sadece bir ilke olarak değil, aynı zamanda evrende hüküm süren zıtlar arası mücadelenin genel yasası gibi de düşünülmüştür. Anaksimandros, evrende

tek bir yasanın hüküm sürdüğünü ilk kez dile getirmiştir. Yasa, bir anlamda mitoslardaki kör kaderin (moira) yerini almıştır. Anaksimenes, apeiron gibi belirsiz bir yapının maddi evreni açıklamada güçlükler doğuracağını düşünmüş ama yine de apeiron kavramının içerdiği sonsuzluk düşüncesinden etkilenmiştir. Bu yüzden hem maddi ve belirli bir yapı olarak gördüğü hem de sınırsız/sonsuz olarak düşündüğü havayı, şeylerin arkhesi olarak belirlemiştir. Thales suyu, Anaksimandros apeironu arkhe olarak belirlemiş ama her şeyin sudan ya da apeirondan nasıl meydana geldiklerini açıkça ortaya koymamışlardı. Oysa Anaksimenes, havaya, genleşme ve yoğunlaşma şeklinde iki tür hareket atfederek diğer şeylerin arkheden nasıl meydana geldiklerini ilk kez açıklama çalışmış, böylece oluş sorununa ilk çözümü açıkça önermiştir. Buna göre hava genleştikçe ateşe yoğunlaşırken ateşe, toprağa, suya dönüşmektedir. Thales, Anaksimandros ve Anaksimenes, sonraki Yunan düşünürlerinin büyük bir kısmını meşgul edecek olan bu iki temel sorunu, arkhe ve oluş sorununu ilk kez ortaya koymuş ve bu sorunlara ilk çözümleri önermiş olmaları bakımından son derece önemlidirler.

